

บทที่ 2

ความทั่วไปเกี่ยวกับรัฐวิสาหกิจและคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การศึกษาถึงความทั่วไปเกี่ยวกับรัฐวิสาหกิจและคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจนั้น จะขอแยกการพิจารณาออกเป็นห้าส่วนด้วยกัน กล่าวคือ (2.1) ความหมายของรัฐวิสาหกิจ (2.2) ลักษณะเฉพาะของรัฐวิสาหกิจไทย (2.3) คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจในฐานะที่เป็นองค์กรกำกับนโยบายของรัฐวิสาหกิจ (2.4) อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ และท้ายที่สุดคือ (2.5) ความรับผิดชอบของกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยจะขออธิบายโดยละเอียด ดังนี้

2.1 ความหมายของรัฐวิสาหกิจ

คำว่า “รัฐวิสาหกิจ” (Public Enterprise)^{1,2} ได้ถูกนำมาใช้ในประเทศไทยครั้งแรกโดยปรากฏในพระราชบัญญัติพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2502* ซึ่งในปัจจุบันได้ถูกยกเลิกไปแล้ว และปัจจุบันได้มีการตราพระราชบัญญัติพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ออกมาใช้บังคับแทน นอกจากนี้ เมื่อศึกษากฎหมายฉบับอื่นของไทยแล้ว ยังพบกฎหมายอีกสามฉบับที่ได้

---

¹ จันทจิรา เอี่ยมมยุรา, “วิสาหกิจมหาชน (รัฐวิสาหกิจ) ในกฎหมายไทย : ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงวิเคราะห์ข้อความคิด”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 5.

² ชาอุชัย แสงศักดิ์, หน่วยงานของรัฐที่ไม่ใช่ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ : องค์การมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2549), หน้า 53.

* มาตรา 4 “รัฐวิสาหกิจ” หมายความว่า บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลซึ่งทุนทั้งสิ้นเป็นของกระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาล หรือกระทรวง ทบวง กรม ในรัฐบาล มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ หรือบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลใดๆ ที่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลดังกล่าวข้างต้น มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ และให้หมายความรวมถึง องค์การของรัฐบาล หรือหน่วยงานธุรกิจที่รัฐบาลเป็นเจ้าของ และรวมตลอดถึงบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลใดๆ ที่องค์การของรัฐบาลหรือหน่วยงานธุรกิจของรัฐบาล มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

ให้ความหมายของคำว่า “รัฐวิสาหกิจ” เอาไว้เช่นกัน โดยได้ให้ความหมายแตกต่างกันไปตามกฎหมายวัตถุประสงค์ของกฎหมายแต่ละฉบับ ดังนี้

ก. พระราชบัญญัติพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2521 มาตรา 4 บัญญัติว่า
“รัฐวิสาหกิจ” หมายความว่า

(1) องค์กรของรัฐบาลตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งองค์กรของรัฐบาลหรือกิจการของรัฐบาลตามกฎหมายที่จัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้น และหมายความรวมถึงหน่วยงานธุรกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ

(2) บริษัทจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่กระทรวง ทบวง กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นกระทรวง ทบวง หรือกรม และหรือรัฐวิสาหกิจตาม (1) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ หรือ

(3) บริษัทจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่กระทรวง ทบวง กรม หรือส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นกระทรวง ทบวง หรือกรม และหรือรัฐวิสาหกิจตาม (1) และหรือ (2) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

ข. พระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 มาตรา 4 บัญญัติว่า

“รัฐวิสาหกิจ” หมายความว่า

(ก) องค์กรของรัฐบาลหรือหน่วยงานธุรกิจที่รัฐบาลเป็นเจ้าของ

(ข) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ส่วนราชการมีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

(ค) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ส่วนราชการ และ/หรือ รัฐวิสาหกิจตาม (ก) และ/หรือ (ข) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

(ง) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ส่วนราชการ และ/หรือ รัฐวิสาหกิจตาม (ค) และ/หรือ (ก) และ/หรือ (ข) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

(จ) บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่ส่วนราชการ และ/หรือ (ง) และ/หรือ (ก) และ/หรือ (ข) และ/หรือ (ค) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ

ค. พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 4 บัญญัติว่า

“รัฐวิสาหกิจ” หมายความว่า

(1) องค์กรของรัฐบาลตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งองค์กรของรัฐบาลหรือกิจการของรัฐบาลตามกฎหมายที่จัดตั้งกิจการนั้น และหมายความรวมถึงหน่วยงานธุรกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ แต่ไม่รวมถึงองค์กรหรือกิจการที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อส่งเสริมการค้าใดๆที่มีใช้ธุรกิจ

- (2) บริษัทจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่กระทรวง ทบวง กรม หรือทบวงการเมืองที่มีฐานะเทียบเท่า และหรือรัฐวิสาหกิจตาม (1) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินกว่าร้อยละห้าสิบ หรือ
- (3) บริษัทจำกัด หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่กระทรวง ทบวง กรม หรือทบวงการเมืองที่มีฐานะเทียบเท่า และหรือรัฐวิสาหกิจตาม (1) และหรือ (2) มีทุนรวมอยู่ด้วยถึงสองในสาม

ง. พระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2534 มาตรา 6 บัญญัติว่า

“รัฐวิสาหกิจ” หมายความว่า

- (1) องค์การของรัฐบาลตามความหมายว่าด้วยการจัดตั้งองค์การของรัฐบาลหรือกิจการของรัฐตามกฎหมายที่จัดตั้งกิจการนั้น และให้หมายความรวมถึงหน่วยงานธุรกิจที่รัฐเป็นเจ้าของ
- (2) บริษัท หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลที่กระทรวง ทบวง กรม หรือทบวงการเมืองที่มีฐานะเทียบเท่า หรือรัฐวิสาหกิจตาม (1) มีทุนรวมอยู่ด้วยเกินร้อยละห้าสิบ

จากคำนิยามของกฎหมายทั้งสี่ฉบับดังกล่าวข้างต้นจึงเห็นได้ว่า ในระบบกฎหมายไทยปัจจุบันยังไม่มีคำนิยามทั่วไปที่ชัดเจนของคำว่า “รัฐวิสาหกิจ” และคำนิยามที่มีอยู่ในปัจจุบันคือคำนิยามตามกฎหมายเฉพาะต่างๆ ก็ให้ความหมายในเชิงพรรณนาถึงองค์กรประเภทที่เป็นรัฐวิสาหกิจมากกว่าจะกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของหน่วยงานที่จะเป็นรัฐวิสาหกิจ³

ดังนั้น “รัฐวิสาหกิจ” ที่เป็นคำนิยามทั่วไปในกฎหมายไทยจึงไม่มีและไม่เคยมีอยู่ มีแต่เพียง “รัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502” หรือ “รัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518” หรือ “รัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2521” หรือ “รัฐวิสาหกิจตามพระราชบัญญัติแรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ พ.ศ. 2534” เท่านั้น⁴

อย่างไรก็ดี คำนิยามของคำว่า “รัฐวิสาหกิจ” ที่ใช้กันอยู่อย่างกว้างขวางและแพร่หลายในปัจจุบัน ก็คือคำนิยามที่ปรากฏอยู่ตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 อันเป็นกฎหมายที่มีขึ้นเพื่อกำหนดระบบการจัดทำ การควบคุมตรวจสอบและการใช้จ่ายเงินงบประมาณ

³ สุรพล นิติไกรพจน์, “ปัญหาทางกฎหมายในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไทย”, วารสารนิติศาสตร์ 29 (มิถุนายน 2542) : 174-182.

⁴ นันทวัฒน์ บรมานันท์, หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543), หน้า 162.

ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการของรัฐวิสาหกิจมากที่สุด และมีความสำคัญมากที่สุด สำหรับกระทรวงการคลังอันเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลตรวจสอบรัฐวิสาหกิจทั้งระบบ⁵

ผลของความแตกต่างเกี่ยวกับคำนิยามรัฐวิสาหกิจที่กล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดผลกระทบทางการบริหาร คือ การพิจารณาว่ากิจการใดจะจัดเป็นรัฐวิสาหกิจเพื่อที่จะได้นำกฎหมายนั้นถือเป็นแนวทางสำหรับการบริหาร ดังนั้น วิธีการปฏิบัติที่ยึดถืออยู่ในปัจจุบันคือ การพิจารณาฐานะการเป็นรัฐวิสาหกิจกฎหมายฉบับหนึ่ง แต่อาจไม่ถือว่าเป็นรัฐวิสาหกิจตามกฎหมายอีกฉบับหนึ่งได้เช่นกัน ทั้งนี้ เนื่องจากจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของกฎหมายแต่ละฉบับนั้นมีเป้าหมายต่างกัน ฉะนั้น เมื่อรัฐวิสาหกิจใดมีข้อข้องใจในการดำเนินงานหรือฐานะของรัฐวิสาหกิจนั้นๆ ก็จะทำให้คณะกรรมการกฤษฎีกาคิดความเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป⁶

2.2 ลักษณะเฉพาะของรัฐวิสาหกิจไทย⁷

จากการพิจารณาในแง่มุมทางกฎหมายจะพบว่า รัฐวิสาหกิจไทยมีลักษณะเฉพาะที่อาจจะมีความแตกต่างจากองค์กรในลักษณะเดียวกันในต่างประเทศหลายประการ ซึ่งสามารถแยกการพิจารณาออกได้เป็นสี่ประการด้วยกัน กล่าวคือ รัฐวิสาหกิจไทยไม่จำเป็นต้องมีสถานะเป็นนิติบุคคล รัฐวิสาหกิจไทยไม่จำเป็นต้องประกอบกิจกรรมทางอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมในเชิงพาณิชย์ รัฐวิสาหกิจไทยอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมที่เข้มงวดของส่วนราชการ และท้ายที่สุดคือ รัฐวิสาหกิจไทยจำนวนมากมีและใช้อำนาจมหาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 รัฐวิสาหกิจไทยไม่จำเป็นต้องมีสถานะเป็นนิติบุคคล

วัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจก็คือ ต้องการองค์กรที่มีความเป็นอิสระแยกต่างหากจากส่วนราชการ การมีสถานะเป็นนิติบุคคลของรัฐวิสาหกิจจึงเป็นหลักประกันทางกฎหมายที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงหลักประกันของความเป็นอิสระ เพราะมีแต่บุคคลที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้เท่านั้นที่สามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สิน เป็นโจทก์ฟ้องคดี

⁵ สุรพล นิติไกรพจน์, “ปัญหาทางกฎหมายในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไทย”, วารสารนิติศาสตร์ 29 : 176.

⁶ ชาญชัย แสงศักดิ์, หน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ : องค์การมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ, หน้า 112.

⁷ สุรพล นิติไกรพจน์, “ปัญหาทางกฎหมายในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไทย”, วารสารนิติศาสตร์ 29 : 174-182.

หรือจำนวนที่ถูกฟ้องคดี ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าสถานะความเป็นนิติบุคคลจึงเป็นองค์ประกอบที่จะขาดเสียมิได้ของรัฐวิสาหกิจ

แต่สำหรับรัฐวิสาหกิจไทยจะพบว่า รัฐวิสาหกิจไทยไม่จำเป็นต้องมีสถานะเป็นนิติบุคคล โดยปัจจุบันมีองค์กรที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นรัฐวิสาหกิจโดยไม่มีความเป็นนิติบุคคล ได้แก่ โรงงานยาสูบ (กระทรวงการคลัง) องค์การสุรา (กรมสรรพสามิต) โรงงานไฟ (กรมสรรพสามิต) โรงพิมพ์ตำรวจ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ) สำนักงานธนาอนุเคราะห์ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ) เป็นที่ยอมรับมาโดยตลอดว่าหน่วยงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นรัฐวิสาหกิจ ทั้งที่ไม่มีสถานะเป็นนิติบุคคล จึงไม่มีสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินในนามของตนเอง ไม่สามารถเข้าเป็นคู่สัญญาในนิติกรรมสัญญาต่างๆในนามของตนได้ และไม่อาจเป็นโจทก์ฟ้องคดีหรือถูกฟ้องคดีในนามของตนได้ หากแต่ต้องกระทำโดยส่วนราชการที่รัฐวิสาหกิจเหล่านี้สังกัดอยู่เป็นผู้ดำเนินการแทน

2.2.2 รัฐวิสาหกิจไทยไม่จำเป็นต้องประกอบกิจกรรมทางอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมในเชิงพาณิชย์

องค์ประกอบที่สำคัญของรัฐวิสาหกิจที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือความเป็นวิสาหกิจ (enterprise) ซึ่งหมายถึงการประกอบกิจกรรมในทางอุตสาหกรรมหรือพาณิชย์กรรม องค์ประกอบประการสำคัญนี้เองที่ทำให้รัฐวิสาหกิจแตกต่างไปจากส่วนราชการ ซึ่งมีหน้าที่หลักในการจัดทำบริการสาธารณะทางปกครอง* ที่ดำเนินการโดยไม่ได้เรียกเก็บค่าตอบแทนหรือค่าบริการจากประชาชนผู้ได้รับบริการ โดยตรง จึงแตกต่างกับกิจกรรมที่รัฐวิสาหกิจเป็นผู้จัดทำ ที่จะต้องมีค่าตอบแทนที่เหมาะสมจากการจำหน่ายสินค้าหรือบริการของตนจนเพียงพอที่จะดำรงอยู่ในเชิงพาณิชย์ได้

แต่ในกรณีของรัฐวิสาหกิจไทย กลับปรากฏว่ามีรัฐวิสาหกิจอยู่หลายแห่งที่ไม่มีลักษณะของการประกอบกิจกรรมทางอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมในเชิงพาณิชย์อยู่เลย กล่าวคือ รัฐวิสาหกิจเหล่านี้ไม่ได้ผลิตสินค้าหรือบริการใดๆเลย หากแต่มีภารกิจในการจัดทำบริการสาธารณะโดยไม่มีค่าตอบแทน (หรือมีค่าตอบแทนแต่ก็ต่ำเมื่อเทียบกับต้นทุน) รัฐวิสาหกิจที่ไม่ได้ประกอบกิจกรรม

* สามารถเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า “ภารกิจพื้นฐาน” (Primary functions of State) ที่รัฐทุกรัฐจะต้องเข้ามารับผิดชอบดำเนินการ ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกประเทศ การติดต่อความสัมพันธ์ทางการทูตกับต่างประเทศ การอำนวยความสะดวกสาธารณะ และการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

⁸ ชาญชัย แสงศักดิ์, หน่วยงานของรัฐที่มีใช้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ : องค์การมหาชนและหน่วยบริการรูปแบบพิเศษ, หน้า 133.

ทางอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมในเชิงพาณิชย์ เช่น การกีฬาแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย องค์การสวนสัตว์ เป็นต้น

2.2.3 รัฐวิสาหกิจไทยอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมที่เข้มงวดของส่วนราชการ

ถ้าหากวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมาเป็นไปเพื่อให้รัฐวิสาหกิจสามารถดำเนินงานบริหารจัดการได้อย่างเป็นอิสระ ภายใต้การตัดสินใจและความรับผิดชอบของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจอันเป็นองค์กรกำหนดนโยบายและควบคุมบริหารสูงสุดแล้ว การที่รัฐวิสาหกิจกลับต้องตกอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมของส่วนราชการนั้น นับว่าเป็นเหตุผลที่เบี่ยงเบนไปจากการเกิดขึ้นของรัฐวิสาหกิจอย่างสิ้นเชิง

โดยกระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อันเป็นหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ควบคุมรัฐวิสาหกิจ ได้อาศัยอำนาจของคณะรัฐมนตรี (โดยผ่านกระทรวงการคลังและกระทรวงเจ้าสังกัด) กำหนดให้มีระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับ และหนังสือเวียน ที่กำหนดหลักเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งครอบคลุมถึงรายละเอียดในเกือบทุกเรื่อง ในการทำงานของรัฐวิสาหกิจ โดยให้รัฐวิสาหกิจทุกแห่งถือปฏิบัติในทางเดียวกัน สภาพเช่นนี้ทำให้รัฐวิสาหกิจขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการ ซึ่งตรงกันข้ามแนวคิดในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ ที่ต้องมีความคล่องตัวและสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างรวดเร็วตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม

2.2.4 รัฐวิสาหกิจไทยจำนวนมากมีและใช้อำนาจมหาชน

รัฐวิสาหกิจไทยหลายแห่งได้รับมอบอำนาจนิติบุคคลตามกฎหมายแต่ผู้เดียวในการดำเนินการกิจบางประเภท ส่วนผู้ประกอบกิจการรายอื่นจะดำเนินการได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้วเท่านั้น เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่นอกจากจะเป็นผู้ผลิตกระแสไฟฟ้าแล้ว ยังเป็นผู้ตรวจสอบและวางมาตรฐาน กำหนดประเภท ขนาด และมาตรฐานของโรงไฟฟ้า รวมทั้งการกำหนดค่าบริการและราคาขายพลังงานไฟฟ้า เป็นต้น ทำให้รัฐวิสาหกิจบางแห่งมีภารกิจทั้งในด้านของการเป็นผู้ประกอบการในการให้บริการสาธารณะในด้านนั้นๆแก่ประชาชน (operator) และทั้งในด้านการเป็นผู้ควบคุมตรวจสอบและวางระเบียบข้อบังคับในกิจการนั้น (regulator) ด้วย

การที่รัฐวิสาหกิจไทยจำนวนมากทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้ให้บริการ และเป็นผู้วางระเบียบข้อบังคับและกำหนดมาตรฐานเช่นนี้ ทำให้กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจจำนวนมากต้องกำหนดให้รัฐวิสาหกิจมีอำนาจมหาชนบางประการเหนือผู้ประกอบการรายอื่นหรือประชาชน โดยถือเสมือนว่ารัฐวิสาหกิจนั้นๆเป็นองค์กรเจ้าหน้าที่ในภาคมหาชน ที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลการดำเนินการในกิจการนั้น ในลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากอำนาจหน้าที่ของส่วนราชการในการปฏิบัติภารกิจในความรับผิดชอบของตน

2.3 คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ : ในฐานะที่เป็นองค์กรกำหนดนโยบายการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ

โครงสร้างในการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจประกอบไปด้วยบุคคลสามฝ่ายด้วยกัน กล่าวคือ คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ ผู้บริหารรัฐวิสาหกิจ และพนักงานของรัฐวิสาหกิจ โดยแต่ละฝ่ายต่างก็มีหน้าที่และความรับผิดชอบที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและควบคุมกำกับดูแลโดยทั่วไปในกิจการของรัฐวิสาหกิจ ส่วนผู้บริหารรัฐวิสาหกิจมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารรัฐวิสาหกิจให้เป็นไปตามนโยบายที่คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจได้กำหนดเอาไว้ และสุดท้ายคือพนักงานรัฐวิสาหกิจที่จะเป็นผู้รับคำสั่งและนำเอานโยบายต่างๆที่ได้กำหนดเอาไว้มาปฏิบัติให้เกิดผลจริง

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างในการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจแล้ว พบว่าองค์กรฝ่ายบริหารที่มีอำนาจสูงที่สุดภายในรัฐวิสาหกิจก็คือ คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยจะเป็นผู้กำหนดนโยบายการบริหารงานของรัฐวิสาหกิจ และควบคุมกำกับดูแลให้รัฐวิสาหกิจก้าวเดินต่อไปตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้ คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจจึงบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงจะขออธิบายประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจโดยละเอียด โดยสามารถแยกการพิจารณาออกเป็น (2.3.1) วิธีการได้มาและการแต่งตั้งคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ (2.3.2) คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจ (2.3.3) ผู้มีอำนาจแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจ (2.3.4) จำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจ (2.3.5) วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจ และสุดท้ายคือ (2.3.6) การพ้นจากตำแหน่งกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

2.3.1 วิธีการได้มาและการแต่งตั้งคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ

รัฐวิสาหกิจถูกจัดตั้งขึ้นมาก็เพื่อประกอบกิจกรรมในทางอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม โดยมีการจัดรูปแบบองค์กรให้มีความคล่องตัวเพื่อให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่ มีอิสระในด้านการบริหารจัดการ โดยมีระบบบุคลากรของตนเอง (management autonomy) และมีความเป็นอิสระทางการเงินของตนเองที่ไม่ผูกมัดกับระบบวิธีการงบประมาณของส่วนราชการ (financial autonomy) แต่อย่างไรก็ตาม รัฐวิสาหกิจยังคงเป็นหน่วยงานของรัฐรูปแบบหนึ่ง ดังนั้น จึงยังคงต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมกำกับดูแลของรัฐอยู่ การแต่งตั้งข้าราชการเข้าไปเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยตำแหน่งตามกฎหมาย หรือการแต่งตั้งกรรมการอื่น โดยคณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีเข้าไปเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ จึงเป็นวิธีการควบคุมกำกับดูแลวิธีการหนึ่งของรัฐ

2.3.1.1 กรรมการ โดยตำแหน่ง

การเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยตำแหน่ง เป็นการแต่งตั้ง โดยคำนึงถึงตำแหน่งของบุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งเป็นสำคัญ⁹ ดังนั้น บุคคลใดก็ตามที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวอยู่ย่อมเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจในฐานะนี้เสมอ โดยจากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าส่วนใหญ่จะกำหนดให้มีกรรมการ โดยตำแหน่งตามกฎหมายเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย ในจำนวนที่แตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐวิสาหกิจ เช่น พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง พ.ศ. 2503 มาตรา 9 กำหนดให้มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มอบหมายเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นรองประธานกรรมการ เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ อธิบดีกรมวิชาการเกษตร อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร อธิบดีกรมศุลกากร ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยยาง กรมวิชาการเกษตร เป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง พระราชบัญญัติสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 13 กำหนดให้มีเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เลขานุการคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม อาจเกิดกรณีที่ข้าราชการซึ่งเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจถูกสั่งพักราชการหรือไม่สามารถปฏิบัติราชการได้ด้วยสาเหตุใดก็ตาม และเมื่อได้มีการแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนแล้ว ผู้รักษาราชการแทนจะเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจหรือไม่ ซึ่งในประเด็นดังกล่าว ได้มีความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาเรื่องหนึ่งได้ให้ความเห็นไว้¹⁰ มีข้อเท็จจริงสรุปได้ว่า อธิบดีกรมธนารักษ์ถูกสั่งพักราชการ และอธิบดีกรมธนารักษ์เป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในคณะกรรมการองค์การเหมืองแร่ในทะเล ตามพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การเหมืองแร่ในทะเล พ.ศ. 2518 รองอธิบดีกรมธนารักษ์จึงเป็นผู้รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลังจึงได้มีหนังสือที่ กค.0512/47724 ลงวันที่ 5 ตุลาคม 2530 ขอให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาให้ความเห็นในปัญหาเกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งกรรมการในรัฐวิสาหกิจของข้าราชการที่ถูกสั่งพักราชการว่า ในกรณีข้าราชการซึ่งเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจถูกสั่งพักราชการเมื่อได้มีการแต่งตั้งผู้รักษาราชการแทนแล้ว ผู้รักษาราชการแทนจะเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจโดยอัตโนมัติหรือไม่

⁹ ธรรมนิติ์ สุมนต์กุล, “แบบกฎหมายเกี่ยวกับคณะกรรมการ”, เอกสารประกอบการบรรยายโครงการฝึกอบรมหลักสูตรนักกฎหมายกฤษฎีกา รุ่นที่ 3, 2547, หน้า 18.

¹⁰ บันทึกความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง การเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจของผู้รักษาราชการแทนผู้ดำรงตำแหน่งอธิบดี” (เรื่องเสร็จที่ 435/2530)

คณะกรรมการกฤษฎีกาเห็นว่า ปัญหาว่าผู้รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์จะเป็นกรรมการในคณะกรรมการองค์การเหมืองแร่ในทะเล ในระหว่างที่รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์โดยอัตโนมัติหรือไม่ นั้น ข้อ 44 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 ลงวันที่ 29 กันยายน 2515 ซึ่งเป็นบทบัญญัติกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้รักษาราชการแทนผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ รวมทั้งตำแหน่งอธิบดีด้วย ได้กำหนดให้ผู้รักษาราชการแทนมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ซึ่งตนแทน และในกรณีที่มีกฎหมายอื่นแต่งตั้งให้ผู้ดำรงตำแหน่งใดเป็นกรรมการ ให้ผู้รักษาราชการแทนทำหน้าที่กรรมการในระหว่างที่รักษาราชการแทนด้วย ดังนั้น ตามปัญหานี้ผู้รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์จึงเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในคณะกรรมการองค์การเหมืองแร่ในทะเลในระหว่างที่รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์โดยอัตโนมัติ

จากความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่า การดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจ จะต้องพิจารณาถึงผู้ดำรงตำแหน่งในขณะนั้นเป็นสำคัญว่าผู้ใดเป็นผู้ดำรงตำแหน่งนั้นอยู่ จากข้อเท็จจริง เมื่ออธิบดีกรมธนารักษ์ถูกสั่งพักราชการจึงไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอธิบดีกรมธนารักษ์ จึงต้องพ้นจากการเป็นกรรมการโดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจทันที ส่วนรองอธิบดีกรมธนารักษ์นั้น แม้ว่าจะเป็นเพียงแค่ผู้รักษาราชการแทนอธิบดีกรมธนารักษ์เท่านั้น แต่เมื่อข้อ 44 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 218 ได้กำหนดให้มีผู้รักษาราชการแทนทำหน้าที่กรรมการเช่นเดียวกับผู้ดำรงตำแหน่งนั้นในระหว่างที่รักษาราชการแทนด้วย ผู้รักษาราชการแทนจึงเป็นกรรมการ โดยตำแหน่งในรัฐวิสาหกิจนั้น โดยอัตโนมัติ (โดยผลของกฎหมาย)

2.3.1.2 กรรมการอื่น

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าการเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจในกรณีนี้มีอยู่สองลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ ในลักษณะแรก กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งมักกำหนดไว้ว่า ในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจให้พิจารณาแต่งตั้งจากผู้แทนหน่วยงานอื่นของรัฐเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย โดยมีได้มีการระบุเฉพาะเจาะจงลงไปอย่างเช่นกรณีของการเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจโดยตำแหน่งตามกฎหมาย ดังนั้น เจ้าหน้าที่ทุกคนในหน่วยงานของรัฐแห่งนั้น ไม่ว่าจะดำรงตำแหน่งใดก็ตามสามารถได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจได้ โดยขึ้นอยู่กับหน่วยงานของรัฐแห่งนั้นเองว่าจะพิจารณาให้บุคคลใดไปดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ* อีกลักษณะหนึ่งคือ การที่กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งได้กำหนดให้คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีมีอำนาจในการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการ

* แต่อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติแล้วหน่วยงานต่างๆจะแต่งตั้งให้ข้าราชการระดับสูงเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจในฐานะนี้เสมอ

รัฐวิสาหกิจ แต่ก็มิได้กำหนดขั้นตอนหรือกระบวนการสรรหาเอาไว้ ดังนั้น จึงเป็นดุลพินิจของ คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีที่จะแต่งตั้งบุคคลใดก็ตามที่เห็นสมควรให้ดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการ รัฐวิสาหกิจ จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถแยกการพิจารณาได้ดังนี้

ก) การแต่งตั้งผู้แทนกระทรวงการคลังเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ

พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 10 กำหนดให้กระทรวงการคลัง มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกับการเงินการคลังแผ่นดิน การประเมินราคา ทรัพย์สิน การบริหารพัสดุภาครัฐ กิจการเกี่ยวกับที่ราชพัสดุ ทรัพย์สินของแผ่นดิน ภาษีอากรการ รัชฎากร กิจการหารายได้ของรัฐมีอำนาจดำเนินการได้แต่ผู้เดียวตามกฎหมาย และไม่อยู่ในอำนาจ หน้าที่ของส่วนราชการอื่น การบริหารนี้สาธารณะ การบริหารและการพัฒนารัฐวิสาหกิจและ หลักทรัพย์ของรัฐ และราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของ กระทรวงการคลังหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงการคลัง

จากกฎหมายฉบับดังกล่าวข้างต้น กระทรวงการคลังจึงมีอำนาจหน้าที่กำกับ ดูแลรัฐวิสาหกิจในด้านต่างๆ เช่น การประเมินผลการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ การเงินและการ บัญชี การกำหนดค่าตอบแทนกรรมการ การจัดสรรกำไรสุทธิ การนำส่งรายได้แผ่นดินและการ จ่ายเงินปันผล การกู้เงินและค้ำประกันเงินกู้ รวมทั้งทำหน้าที่แทนรัฐบาลในการถือหุ้นใน รัฐวิสาหกิจทุกแห่ง¹¹ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องให้ผู้แทนกระทรวงการคลังเข้าไปเป็น กรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย เพื่อให้สะดวกต่อการติดตามผลการดำเนินงานและการประสานงานกัน ระหว่างกระทรวงการคลังกับรัฐวิสาหกิจ แต่เนื่องจากเกิดปัญหาในการพิจารณาขึ้นมาว่ากรรมการ ผู้แทนกระทรวงการคลังจะหมายถึงบุคคลใดบ้าง กระทรวงการคลังจึงได้กำหนดนิยามคำว่า “กรรมการผู้แทนกระทรวงการคลัง” ให้หมายถึงบุคคลดังต่อไปนี้¹²

1. ข้าราชการกระทรวงการคลังที่ดำรงตำแหน่งตามที่กฎหมายหรือระเบียบ จัดตั้งรัฐวิสาหกิจกำหนดให้เป็นประธานหรือกรรมการในรัฐวิสาหกิจ เว้นแต่กรณีกรรมการ โดย ตำแหน่งข้างต้นมีหนังสือมอบอำนาจให้ผู้มีอำนาจปฏิบัติราชการแทนตามพระราชบัญญัติระเบียบ บริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ไปประชุมแทนคนเดียวมาตลอด ให้ถือว่าผู้รับมอบอำนาจเป็น กรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังแทน

¹¹ ดนุชา ยินดีพิช, การยกระดับมาตรฐานการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจ : การจัดทำบัญชี รายชื่อกรรมการรัฐวิสาหกิจ (Directors' Pool). หลักสูตรการบริหารงานภาครัฐและกฎหมาย มหาชน รุ่นที่ 5. สถาบันพระปกเกล้า, 2548, หน้า 16.

¹² หนังสือกระทรวงการคลังที่ กค. 0511/521 ลงวันที่ 26 สิงหาคม 2535 เรื่อง กรรมการ ผู้แทนกระทรวงการคลังและการรายงานกระทรวงการคลัง

2. ข้าราชการกระทรวงการคลังที่กระทรวงการคลังแต่งตั้งให้เป็นกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลัง หรือผู้แทนกรมบัญชีกลางตามกฎหมายหรือข้อกำหนดจัดตั้งรัฐวิสาหกิจหรือมติคณะรัฐมนตรีหรือกระทรวงเจ้าสังกัดกำหนด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้งโดยชื่อและหรือตำแหน่ง

3. ข้าราชการกระทรวงการคลังที่กระทรวงการคลังแต่งตั้งหรือเสนอให้แต่งตั้งเป็น “กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ” หรือ “กรรมการอื่น” หรือ “กรรมการ” ตามที่กฎหมายหรือข้อกำหนดจัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้นกำหนด

4. ข้าราชการกรมบัญชีกลางที่กรมบัญชีกลางแต่งตั้งเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ โดยอนุมัติกระทรวงการคลัง ตามที่กระทรวงเจ้าสังกัดของรัฐวิสาหกิจเสนอให้มีผู้แทนกรมบัญชีกลางร่วมเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจนั้นๆด้วย

5. ข้าราชการกระทรวงการคลังที่กระทรวงการคลังแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในกิจการที่กระทรวงการคลังถือหุ้นต่ำกว่าร้อยละ 50 รวมทั้งกรณีที่กิจการนั้นยอมรับในส่วนบุคคล โดยไม่ถือว่าเป็นผู้แทนกระทรวงการคลัง

6. ข้าราชการกระทรวงการคลังที่เกษียณอายุแล้ว ซึ่งเดิมเป็นกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังแต่ยังไม่ครบวาระการออกจากคณะกรรมการ หรือครบวาระแล้วและมีการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการต่อไป

7. ข้าราชการประจำที่มีใช้ข้าราชการกระทรวงการคลัง แต่กระทรวงการคลังแต่งตั้งให้เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจหรือกิจการที่กระทรวงการคลังถือหุ้นต่ำกว่าร้อยละ 50

นอกจากนี้ เพื่อให้กรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจให้สอดคล้องกับภาระหน้าที่ที่กระทรวงการคลังมีอยู่ตามกฎหมาย และเพื่อให้เป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน กระทรวงการคลังจึงได้มีหนังสือให้กรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังยึดถือและปฏิบัติตามหนังสือของกระทรวงการคลังที่ออกมาหลายฉบับด้วยกัน เช่น

- หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค.0511/ว.119 ลงวันที่ 30 สิงหาคม 2533 เรื่อง แนวปฏิบัติของผู้แทนกระทรวงการคลังในคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจและในกิจการที่รัฐถือหุ้นต่ำกว่าร้อยละ 50

- หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค.0529.1/ว.64 ลงวันที่ 21 กรกฎาคม 2541 เรื่อง การรายงานผลการดำเนินงานของกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังในรัฐวิสาหกิจ

- หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค.0529.5/ว.24 ลงวันที่ 28 มีนาคม 2543 เรื่อง แนวปฏิบัติของกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังและการรายงานกระทรวงการคลัง

- หนังสือกระทรวงการคลัง ที่ กค.0814/ว.90 ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2548 เรื่อง แนวทางปฏิบัติของกรรมการผู้แทนกระทรวงการคลังในคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ

ข) การแต่งตั้งผู้แทนหน่วยงานอื่นเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การแต่งตั้งข้าราชการเข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นการควบคุมอย่างหนึ่งของรัฐ จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งในส่วนขององค์ประกอบของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ พบว่านอกจากกรรมการ โดยตำแหน่งตามกฎหมายและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีแต่งตั้งแล้ว จะเห็นประเภทของกรรมการอีกประเภทหนึ่ง คือ กรรมการผู้แทนจากหน่วยงานอื่นของรัฐ โดยเหตุผลในการกำหนดให้แต่งตั้งผู้แทนหน่วยงานอื่นของรัฐเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ เนื่องจากว่าในการดำเนินงานตามอำนาจหน้าที่ของรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งนั้น อาจมีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งรูปแบบใดกับหน่วยงานอื่นของรัฐแต่ละแห่ง ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้มีผู้แทนหน่วยงานอื่นของรัฐเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย เพื่อให้เกิดการประสานงานซึ่งกันและกันระหว่างรัฐวิสาหกิจกับหน่วยงานอื่นของรัฐ และเพื่อให้การกำหนดนโยบายตลอดจนการปฏิบัติงานสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

โดยกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งกำหนดให้มีผู้แทนจากหน่วยงานต่างๆของรัฐเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐวิสาหกิจ เช่น พระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร พ.ศ. 2509 มาตรา 14 กำหนดให้มีผู้แทนสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้แทนกระทรวงการคลัง ผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้แทนกรมส่งเสริมสหกรณ์ ผู้แทนสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย และผู้แทนสหกรณ์การเกษตร เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ พระราชบัญญัติสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล พ.ศ. 2517 มาตรา 11 กำหนดให้มีผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกรมบัญชีกลาง ผู้แทนสำนักงานประมง ผู้แทนสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น

ค) การแต่งตั้งข้าราชการอัยการเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ

พระราชบัญญัติพนักงานอัยการ พ.ศ. 2498 มาตรา 6 กำหนดอำนาจหน้าที่ของข้าราชการอัยการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรัฐวิสาหกิจอยู่หลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ทั้งการเป็นผู้ให้คำปรึกษาด้านกฎหมายแก่รัฐวิสาหกิจ การเป็นโจทก์ฟ้องคดีให้กับรัฐวิสาหกิจทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาในกรณีที่รัฐวิสาหกิจเป็นผู้เสียหาย การเป็นทนายแก้ต่างให้กับรัฐวิสาหกิจทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาในกรณีที่รัฐวิสาหกิจตกเป็นจำเลย และท้ายที่สุดคือการเป็นผู้ตรวจร่างสัญญาต่างๆที่รัฐวิสาหกิจได้ทำกับบุคคลหรือนิติบุคคลอื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วย

ด้วยอำนาจและหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรัฐวิสาหกิจหลายประการดังที่กล่าวมาข้างต้นนั่นเอง ในทางปฏิบัติจึงมักจะปรากฏอยู่เสมอว่าในรัฐวิสาหกิจเกือบทุกแห่ง จะมีการแต่งตั้งพนักงานอัยการหรืออดีตพนักงานอัยการให้เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย เพื่อให้คำแนะนำ

ต่างๆแก่รัฐวิสาหกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านกฎหมาย เพราะถือได้ว่าพนักงานอัยการเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมาย จึงสามารถให้คำแนะนำต่างๆที่ประโยชน์ต่อรัฐวิสาหกิจได้เป็นอย่างดี

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 46 วรรค 4 ได้บัญญัติว่า “ข้าราชการอัยการต้องไม่เป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจหรือกิจการอื่นของรัฐในทำนองเดียวกัน เว้นแต่จะได้รับอนุมัติจาก ก.อ.” ดังนั้น ในการเสนอแต่งตั้งข้าราชการอัยการเป็นกรรมการในคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ ส่วนราชการที่เสนอแต่งตั้งจะต้องมีหนังสือขออนุมัติไปยังสำนักงานอัยการสูงสุด เพื่อให้คณะกรรมการอัยการ (ก.อ.) อนุมัติก่อน และเมื่อได้รับอนุมัติแล้ว จึงจะนำเรื่องเสนอต่อคณะรัฐมนตรีให้พิจารณาแต่งตั้งต่อไป

ง) การแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ (กรรมการอื่น)

กรรมการรัฐวิสาหกิจประเภทสุดท้ายที่จะขอกล่าวถึงในที่นี้ก็คือ การแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยจุดมุ่งหมายของการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจก็คือ ต้องการให้มีการแต่งตั้งบุคคลภายนอกที่มีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเข้ามาเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ เพื่ออาศัยความรู้ความสามารถของบุคคลดังกล่าวเข้ามาบริหารจัดการกำหนดนโยบายและแผนงานต่างๆ รวมตลอดถึงการให้คำปรึกษาที่เป็นประโยชน์แก่รัฐวิสาหกิจด้วย เพื่อให้รัฐวิสาหกิจสามารถที่จะดำเนินงานต่อไปได้อย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าจะมีกรรมการประเภทนี้อยู่ในทุกรัฐวิสาหกิจ ไม่ว่าจะรัฐวิสาหกิจแห่งนั้นถูกจัดตั้งขึ้นด้วยกฎหมายรูปแบบใดก็ตาม* โดยกำหนดให้มีจำนวนกรรมการมากน้อยแตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐวิสาหกิจ แต่ส่วนใหญ่แล้วไม่ได้กำหนดจำนวนที่แน่นอนเอาไว้ เช่น พระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 มาตรา 20 กำหนดให้มีกรรมการอื่นไม่น้อยกว่าสี่คนแต่ไม่เกินหกคน พระราชบัญญัติการไฟฟ้า

* จึงแตกต่างกับกรณีของกรรมการรัฐวิสาหกิจ โดยตำแหน่ง ที่จะพบได้เฉพาะแต่ในรัฐวิสาหกิจที่ถูกจัดตั้งโดย พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา และมติคณะรัฐมนตรีเท่านั้น ส่วนรัฐวิสาหกิจที่ถูกจัดตั้งโดยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 จะไม่มีกรรมการรัฐวิสาหกิจโดยตำแหน่งตามกฎหมาย เนื่องจากการจัดตั้งในรูปแบบนี้เป็นการจัดตั้งในรูปแบบเช่นเดียวกับบริษัทเอกชน โดยทั่วไป จำนวนกรรมการตลอดจนถึงอำนาจหน้าที่ของกรรมการจะเป็นไปตามข้อบังคับของบริษัทตามที่ได้จดทะเบียนเอาไว้ รัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งในรูปแบบนี้จึงไม่มีกรรมการรัฐวิสาหกิจโดยตำแหน่งตามกฎหมาย

นครหลวง พ.ศ. 2501 มาตรา 24 กำหนดให้มีกรรมการอื่นไม่น้อยกว่าห้าคนแต่ไม่เกินเก้าคน เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายฉบับใดกำหนดถึงขั้นตอนและวิธีการได้มาของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในรัฐวิสาหกิจเอาไว้ ดังนั้น ในการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จึงเป็นดุลพินิจของคณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีในอันที่จะแต่งตั้งบุคคลใดก็ตามที่เห็นสมควรให้เข้าไปดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ ซึ่งส่วนใหญ่มีหน้าที่เห็นได้ว่าจะแต่งตั้งบุคคลผู้ใกล้ชิดกับฝ่ายการเมืองเข้าไปเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ การแต่งตั้งดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นการแต่งตั้งเพื่อตอบแทนกันทางการเมืองอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีปัญหาประการอื่นๆอีกหลายประการ อันเนื่องมาจากการที่กฎหมายไม่ได้กำหนดถึงขั้นตอนและวิธีการได้มาของกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้ รายละเอียดจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3 ว่าด้วยเรื่องปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างและวิธีการได้มาของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย

2.3.2 คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การพิจารณาถึงคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องแยกการพิจารณาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณาถึงกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งก่อนว่าได้บัญญัติถึงเรื่องดังกล่าวไว้เช่นไร และหลังจากนั้นจึงจะพิจารณาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 เป็นส่วนที่สอง

2.3.2.1 กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

ก่อนหน้าที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 นั้น กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งจะกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจของตนเอาไว้ โดยจะแตกต่างกันไปตามแต่ละสาขาของรัฐวิสาหกิจ เช่น พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 14 กำหนดให้ผู้ซึ่งจะดำรงตำแหน่งเป็นประธานกรรมการและกรรมการ ต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทยและมีความรู้ความสามารถจัดเจนเพียงพอกับการบริหารธุรกิจ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การคลัง หรือกฎหมาย นอกจากนี้ ในมาตรา 15 ยังได้กำหนดให้ผู้มีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดต่อไปนี้ ห้ามแต่งตั้งเป็นประธานกรรมการหรือกรรมการ

- 1) เป็นผู้มีส่วนได้เสียในสัญญา กับ กฟผ. หรือในกิจการที่ทำให้แก่ กฟผ. ไม่ว่าจะโดยตรงหรือทางอ้อม เว้นแต่เป็นเพียงผู้ถือหุ้นเพื่อประโยชน์ในการลงทุนโดยสุจริตในบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัดที่กระทำการอันมีส่วนได้เสียเช่นว่านั้น หรือเป็นผู้ซึ่งคณะกรรมการมอบหมายให้เป็นประธาน

กรรมการ กรรมการในบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัดที่ กฟผ.
เป็นผู้ถือหุ้น

- 2) เป็นผู้มีตำแหน่งการเมือง
- 3) เป็นพนักงาน เว้นแต่ผู้ดำรงตำแหน่งผู้ว่าการ

อีกตัวอย่างหนึ่งคือ พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 19 กำหนดให้ผู้ซึ่งจะดำรงตำแหน่งประธานกรรมการและกรรมการ ต้องมีความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับการบริหารธุรกิจ อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฟังเมือง เศรษฐศาสตร์ การพาณิชย์ การคลัง หรือกฎหมาย นอกจากนี้ ในมาตรา 20 ยังได้ กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของประธานกรรมการและกรรมการไว้ ดังต่อไปนี้

- 1) มีสัญชาติไทย
- 2) มีอายุไม่เกินหกสิบห้าปีบริบูรณ์
- 3) เป็นหรือเคยเป็นบุคคลล้มละลาย
- 4) เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดหรือคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมายให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- 5) เป็นข้าราชการการเมืองหรือดำรงตำแหน่งในทางการเมือง
- 6) เป็นกรรมการพรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง
- 7) เป็นผู้มีส่วนได้เสียในสัญญา กับ กนอ. หรือในกิจการที่กระทำให้แก่ กนอ. หรือกิจการที่มีสภาพอย่างเดียวกันและแข่งขันกับ กนอ. ทั้งนี้ไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม เว้นแต่เป็นเพียงผู้ถือหุ้นเพื่อการลงทุน โดยสุจริตในนิติบุคคลที่กระทำกรอันมีส่วนได้เสียเช่นว่านั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นพิจารณาได้ว่า ก่อนหน้าที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 คุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจย่อมจะเป็นไปตามกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งที่กำหนดเอาไว้โดยเฉพาะ ซึ่งก็จะแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐวิสาหกิจ

2.3.2.2 พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518

หลังจากที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518¹³ แล้ว การพิจารณาถึงคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจ จึงต้องพิจารณาตามกฎหมายฉบับนี้ควบคู่กันไปกับกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งด้วย โดยที่พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม¹⁴ ได้กำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจไว้ดังนี้

- 1) มีสัญชาติไทย
- 2) มีอายุไม่เกินหกสิบห้าปีบริบูรณ์
- 3) มีคุณวุฒิและประสบการณ์เหมาะสมกับกิจการของรัฐวิสาหกิจนั้นๆ
- 4) ไม่เป็นบุคคลล้มละลายหรือไม่เคยเป็นบุคคลล้มละลายทุจริต
- 5) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ
- 6) ไม่เป็นข้าราชการการเมือง เว้นแต่เป็นการดำรงตำแหน่งกรรมการตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย
- 7) ไม่เป็นกรรมการพรรคการเมืองหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง
- 8) ไม่เป็นผู้ถือหุ้นของรัฐวิสาหกิจนั้นหรือผู้ถือหุ้นของนิติบุคคลที่รัฐวิสาหกิจนั้นถือหุ้นอยู่
- 9) ไม่เป็นผู้ดำรงตำแหน่งใดในนิติบุคคลที่รัฐวิสาหกิจนั้นเป็นผู้ถือหุ้น เว้นแต่คณะกรรมการของรัฐวิสาหกิจนั้นมอบหมายให้ดำรงตำแหน่งกรรมการหรือดำรงตำแหน่งอื่นในนิติบุคคลที่รัฐวิสาหกิจนั้นเป็นผู้ถือหุ้น

ความใน 1) มิให้ใช้บังคับแก่กรรมการชาวต่างประเทศที่รัฐวิสาหกิจจำเป็นต้องแต่งตั้งตามข้อผูกพันหรือตามลักษณะของกิจการ

จากการที่จะต้องพิจารณาคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจในกฎหมายทั้งสองส่วนควบคู่กันไปเสมอ กล่าวคือ ต้องพิจารณาทั้งในส่วนของ

¹³ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 16 ฉบับพิเศษ หน้า 5 วันที่ 24 มกราคม 2518

¹⁴ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2550

กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ และตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ด้วย จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาว่า ถ้าเกิดกรณีที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของกฎหมายได้บัญญัติไว้ขัดหรือแย้งกัน จะถือเอากฎหมายฉบับใดเป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับใช้ ซึ่งในกรณีปัญหาดังกล่าวข้างต้น ได้มีความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา¹⁵ ให้ความเห็นไว้ในตอนหนึ่งว่า “ถึงแม้พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 3 วรรคสอง จะบัญญัติให้ยกเลิกบรรดากฎหมายซึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว และให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทนก็ตาม* แต่เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีความมุ่งหมายแต่เพียงวางแนวเกี่ยวกับระบบกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจให้เป็นไปตามมาตรฐานเดียวกันแล้ว ย่อมแปลความได้ว่าไม่ประสงค์จะยกเลิกบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไปเสียทั้งหมด ถ้ากฎหมายเฉพาะที่จัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้นๆ กำหนดคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามไว้ย่อหย่อนกว่า ก็ต้องบังคับตามกฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ แต่ถ้ากฎหมายเฉพาะที่จัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้นๆ กำหนดคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามไว้เช่นเดียวกันหรือเข้มงวดกว่า ก็ต้องบังคับตามกฎหมายเฉพาะนั้น”

จากความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่าในการพิจารณาคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามของกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องพิจารณาทั้งในส่วนกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง และพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและ

¹⁵ บันทึกความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการธนาคารอาคารสงเคราะห์ (เลขเสร็จที่ 118/2539)

* ทั้งนี้ มาตรา 3 วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติว่า “บรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นในส่วนที่มีบทบัญญัตินี้ หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทแห่งพระราชบัญญัติ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน” ข้อความทำนองนี้แม้แต่เดิมเคยมีในกฎหมายเกือบทุกฉบับ แต่ต่อมาได้เลิกใช้ไปหลายปีแล้วเพราะเข้าใจกันทั่วไปแล้วว่า กฎหมายที่ออกมามีผลภายหลังย่อมยกเลิกกฎหมายซึ่งออกมาก่อนและขัดกันได้เสมอ (leges posteriores priores contrarias abrogant) แต่ในครั้งนี้นักกลับมาใช้ข้อความดังกล่าวมาใช้ในพระราชบัญญัตินี้ก็โดยบังเอิญ นอกจากนั้น ข้อความในหมายเหตุท้ายพระราชบัญญัติกล่าวไว้ว่า “สมควรกำหนดให้ระบบกรรมการและพนักงานของรัฐวิสาหกิจต่างๆ อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายฉบับเดียวกัน จึงจำเป็นต้องตราเป็นพระราชบัญญัตินี้” อันเป็นการย้ำเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างชัดเจน, โปรดดู กิตติขจร วัฒนศิริธรรม, “สมาชิกวุฒิสภากับการเป็นกรรมการในรัฐวิสาหกิจ”, วารสารกฎหมายปกครอง 12 (สิงหาคม 2536) : 285-293.

พนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ควบคู่ไปด้วยกันเสมอ ถ้ากฎหมายฉบับใดกำหนดคุณสมบัติและลักษณะต้องห้ามไว้เข้มงวดกว่า ก็ต้องบังคับใช้กฎหมายฉบับที่เข้มงวดกว่านั้น

2.3.3 ผู้มีอำนาจแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การศึกษาถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจ จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงรูปแบบทางกฎหมายในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจก่อน เพราะผลจากรูปแบบของการจัดตั้งดังกล่าว จะส่งผลถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจด้วย โดยสามารถแยกการพิจารณารูปแบบของการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจได้เป็น 2 รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ รัฐวิสาหกิจที่ถูกจัดตั้งให้มีสถานะเป็นนิติบุคคลมหาชน กรณีหนึ่ง และรัฐวิสาหกิจที่ถูกจัดตั้งให้มีสถานะเป็นนิติบุคคลเอกชน อีกกรณีหนึ่ง ดังนี้

2.3.3.1 รัฐวิสาหกิจที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลมหาชน *

ได้แก่ รัฐวิสาหกิจที่มีลักษณะเป็นองค์การของรัฐบาลตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งองค์การของรัฐบาล หรือกิจการของรัฐตามกฎหมายที่จัดตั้งกิจการนั้น โดยที่รัฐจะเป็นเจ้าของทุนทั้งหมด โดยกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง จะกำหนดให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจ คือ คณะรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรี แล้วแต่กรณี เช่น พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 13 กำหนดให้คณะรัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการอื่นซึ่งมิใช่กรรมการโดยตำแหน่ง พระราชบัญญัติสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 13 กำหนดให้รัฐมนตรีเป็นผู้แต่งตั้งประธานกรรมการและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น

ในทางปฏิบัติ รัฐมนตรีเข้าสังกัดที่รัฐวิสาหกิจสังกัดอยู่ จะเป็นผู้เสนอชื่อกรรมการแล้วนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและแต่งตั้งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจต่อไปตามขั้นตอน

2.3.3.2 รัฐวิสาหกิจที่มีสถานะเป็นนิติบุคคลเอกชน **

ได้แก่ รัฐวิสาหกิจที่มีลักษณะเป็นบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด ซึ่งจะมี

---

* “หน่วยงานของรัฐที่มีกฎหมายจัดตั้ง โดยเฉพาะมีสิทธิและอำนาจพิเศษในทางมหาชน และมีภารกิจในการจัดทำบริการสาธารณะตามที่กฎหมายกำหนด โดยมีอำนาจมหาชนตามกฎหมาย จัดตั้งเป็นเครื่องมือในการดำเนินการ”, โปรดคุ สุรพล นิติไกรพจน์, “ปัญหาทางกฎหมายในการแปรรูปรัฐวิสาหกิจไทย”, วารสารนิติศาสตร์ 29 : 191.

** “บริษัทจำกัดที่รัฐเป็นเพียงผู้ถือหุ้นข้างมากหรือทั้งหมดซึ่งไม่มีกฎหมายจัดตั้งที่กำหนดสถานะของตนเองโดยเฉพาะ”, โปรดคุ สุรพล นิติไกรพจน์, เรื่องเดียวกัน.

การแบ่งทุนออกเป็นหุ้น หุ้นละเท่าๆกัน โดยจะมีผู้ถือหุ้นเป็นเจ้าของตามสัดส่วนของการลงทุน ในกรณีของบริษัทที่ได้จัดตั้งขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น มาตรา 1144 กำหนดให้การบริหารจัดการบริษัทของกรรมการต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น และ มาตรา 1151 กำหนดให้กรรมการบริษัทจะได้รับการแต่งตั้งก็แต่โดยที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้นเท่านั้น ส่วนในกรณีของบริษัทมหาชนจำกัดนั้น พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 มาตรา 70 กำหนดให้ที่ประชุมผู้ถือหุ้นเป็นผู้แต่งตั้งกรรมการเช่นกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งกรรมการรัฐวิสาหกิจในกรณีนี้ได้แก่ ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น ซึ่งในทางปฏิบัติ รัฐมนตรีเจ้าสังกัดของรัฐวิสาหกิจจะเป็นผู้ใช้สิทธิเสมือนเป็นผู้ถือหุ้น¹⁶

2.3.4 จำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การพิจารณาจำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องแยกพิจารณาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งก่อนว่าได้กำหนดถึงเรื่องดังกล่าวเอาไว้เช่นไร ประการที่หนึ่ง และหลังจากนั้นจึงจะพิจารณาพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 เป็นประการที่สอง

2.3.4.1 กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าได้กำหนดจำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจไว้มากน้อยแตกต่างกันไป เช่น พระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 มาตรา 24 กำหนดให้คณะกรรมการประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคน และกรรมการอื่นอีกไม่น้อยกว่าสี่คนแต่ไม่เกินหกคน พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 13 กำหนดให้คณะกรรมการประกอบด้วย ประธานกรรมการหนึ่งคน และกรรมการอื่นอีกไม่เกินสิบคนรวมทั้งผู้ว่าการซึ่งเป็นกรรมการ โดยตำแหน่ง เป็นต้น

¹⁶ อนุชา ยินดีพิช, การยกระดับมาตรฐานการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจ : การจัดทำบัญชีรายชื่อกรรมการรัฐวิสาหกิจ (Directors' Pool), หน้า 22.

2.3.4.2 พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518

พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 6 กำหนดจำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้ว่า ให้รัฐวิสาหกิจมีกรรมการได้รวมทั้งสิ้นไม่เกินสิบเอ็ดคน แต่ถ้าวุสาหกิจใดมีข้อกำหนดให้มีกรรมการน้อยกว่าสิบเอ็ดคนก็ให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ นั้น ในกรณีที่รัฐวิสาหกิจใดมีความจำเป็นต้องมีกรรมการเกินกว่าสิบเอ็ดคน ให้รัฐมนตรีเข้าสังกัดเสนอขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรีได้เป็นการเฉพาะราย แต่ทั้งนี้จำนวนกรรมการรวมทั้งสิ้นต้องไม่เกินสิบห้าคน

จากการที่กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง และพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ได้กำหนดจำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้แตกต่างกัน จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาว่า จะถือเอากฎหมายฉบับใดเป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับ ซึ่งในกรณีนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2543 ให้ถือปฏิบัติดังนี้

1. หากจำนวนกรรมการตามกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจน้อยกว่าที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ให้บังคับตามกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ
2. หากจำนวนกรรมการตามกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเกินกว่าที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ให้บังคับตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518
3. การที่รัฐวิสาหกิจใดขอเพิ่มจำนวนกรรมการเกินกว่าสิบเอ็ดคนให้มีจำนวนกรรมการสิบห้าคนนั้น จะต้องเสนอขออนุมัติจากคณะรัฐมนตรีก่อน และกฎหมายจัดตั้งของรัฐวิสาหกิจนั้นต้องเปิดช่องให้มีจำนวนกรรมการได้เกินสิบเอ็ดคนด้วย ซึ่งหากกฎหมายจัดตั้งไม่เปิดช่องให้ เมื่อคณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้เพิ่มจำนวนกรรมการแล้ว ต้องไปปรับปรุงแก้ไขกฎหมายจัดตั้งของรัฐวิสาหกิจให้เพิ่มจำนวนกรรมการเป็นสิบห้าคนก่อน จึงจะเสนอแต่งตั้งตัวบุคคลเป็นกรรมการได้

2.3.5 วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การพิจารณาถึงวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องแยกการพิจารณาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณาถึงกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งก่อนว่า ได้บัญญัติถึงเรื่องดังกล่าวไว้เช่นไร และหลังจากนั้นจึงจะพิจารณาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 เป็นส่วนที่สอง

2.3.5.1 กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งจะกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้แตกต่างกัน เช่น พระราชบัญญัติธนาคารอาคารสงเคราะห์ พ.ศ. 2496 มาตรา 15 กำหนดให้ประธานกรรมการและกรรมการดำรงตำแหน่งสองปี พระราชบัญญัติการทำเรือแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 มาตรา 26 กำหนดให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งสี่ปี พระราชบัญญัติการไฟฟ้านครหลวง พ.ศ. 2501 มาตรา 24 กำหนดให้ประธานกรรมการและกรรมการที่ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งหกปี เป็นต้น

2.3.5.2 พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518

พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มีบทบัญญัติเกี่ยวกับวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้เช่นกัน โดยได้กำหนดเอาไว้ว่า กรรมการของรัฐวิสาหกิจที่มีใช้กรรมการ โดยตำแหน่งตามกฎหมายหรือพระราชกฤษฎีกาให้อยู่ในตำแหน่งคราวละสามปี*

ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นว่า วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจจะเป็นไปตามกฎหมายฉบับใด ระหว่างกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง หรือตามพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ซึ่งในกรณีปัญหาข้างต้น ได้มีความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาให้ความเห็นไว้¹⁷ มีข้อเท็จจริงสรุปได้ว่า พระราชบัญญัติธนาคารอาคารสงเคราะห์ พ.ศ. 2496 มาตรา 15 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 317 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 บัญญัติให้ประธานกรรมการและ

* มาตรา 8 นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับรัฐวิสาหกิจนั้นๆแล้ว กรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) เป็นผู้ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 5

กรรมการของรัฐวิสาหกิจที่มีใช้กรรมการ โดยตำแหน่งตามกฎหมายหรือพระราชกฤษฎีกาให้อยู่ในตำแหน่งคราวละสามปีแต่อาจได้รับการแต่งตั้งใหม่ได้

¹⁷ บันทึกความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่อง วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการธนาคารอาคารสงเคราะห์ (เรื่องเสร็จที่ 118/2539)

กรรมการดำรงตำแหน่งสองปี แต่อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับ กรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 8 ซึ่งกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของ ประธานกรรมการและกรรมการในคณะกรรมการธนาคารอาคารสงเคราะห์คราวละสามปี เรื่องนี้ เป็นปัญหาข้อกฎหมายที่สำคัญว่าวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการว่าจะใช้กฎหมายใดบังคับ จึงสมควรให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาให้ความเห็นในปัญหาข้อกฎหมาย

คณะกรรมการกฤษฎีกาได้พิจารณาปัญหาข้อหารื้อดังกล่าวแล้ว เห็นว่า ถึงแม้ พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 3 วรรคสอง จะบัญญัติให้ยกเลิกบรรดากฎหมายซึ่งมีข้อความขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่ง พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวและให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทนก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของ กฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีความมุ่งหมาย แต่เพียงวางแนวเกี่ยวกับระบบกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ เพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันแล้ว ย่อมแปลความได้ว่าไม่ประสงค์จะยกเลิกบทบัญญัติที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปเสียทั้งหมด จึงเห็นได้ว่า ถ้ากฎหมายเฉพาะที่จัดตั้งรัฐวิสาหกิจใดกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการ รัฐวิสาหกิจไว้ต่ำกว่าสามปีแล้ว วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจนั้นก็ไม่ต้องอยู่ใน บังคับของมาตรา 8 เพราะเป็นการกำหนดไว้เข้มงวดกว่า จึงต้องบังคับไปตามกฎหมายเฉพาะที่ จัดตั้งรัฐวิสาหกิจนั้น ดังนั้น คณะกรรมการกฤษฎีกาจึงเห็นว่า คณะกรรมการธนาคารอาคาร สงเคราะห์มีวาระการดำรงตำแหน่งสองปี ตามมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติธนาคารอาคาร สงเคราะห์ พ.ศ. 2496

จากความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาดังกล่าวข้างต้น จึงมีหลักเกณฑ์พิจารณาว่า

1. ถ้ากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการ รัฐวิสาหกิจไว้น้อยกว่า 3 ปี วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการก็ต้องบังคับตามกฎหมายจัดตั้ง รัฐวิสาหกิจแห่งนั้น โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับ กรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 เพราะในกรณีนี้ถือว่ากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ มี บทบัญญัติที่เข้มงวดกว่าจึงต้องบังคับตามกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

2. ถ้ากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการ รัฐวิสาหกิจไว้มากกว่า 3 ปี วาระการดำรงตำแหน่งของกรรมการก็ต้องบังคับตามพระราชบัญญัติ คุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 กล่าวคือ วาระการดำรง ตำแหน่งของกรรมการคือ 3 ปี โดยถือว่าในกรณีนี้กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเป็นบทบัญญัติที่ข้อย่อนกว่าพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 จึงต้องบังคับตามบทบัญญัติ มาตรา 3 ที่กำหนดไว้ว่า บรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่นในส่วน

ที่มีบทบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้หรือซึ่งขัดหรือแย้งกับบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้แทน

2.3.6 การพ้นจากตำแหน่งกรรมการรัฐวิสาหกิจ

การพิจารณาจำนวนกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องแยกการพิจารณาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งก่อนกว่าได้กำหนดเอาไว้เช่นไร ประการที่หนึ่ง และหลังจากนั้นจึงจะพิจารณาพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 เป็นประการที่สอง

2.3.6.1 กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าได้กำหนดการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจไว้แตกต่างกันไป เช่น พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 17 กำหนดให้กรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) คณะรัฐมนตรีให้ออก
- 4) ตกเป็นผู้ขาดคุณสมบัติตามมาตรา 14 หรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 15

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 20 กำหนดให้กรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) คณะรัฐมนตรีให้ออก
- 4) เป็นบุคคลล้มละลาย
- 5) เป็นคนไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถ
- 6) ได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดลหุโทษหรือความผิดอันได้กระทำโดยประมาท

2.3.6.2 พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518

พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 มาตรา 8 ได้กำหนดให้กรรมการพ้นจากตำแหน่งเมื่อ

- 1) ตาย
- 2) ลาออก
- 3) เป็นผู้ขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 5

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า การพิจารณาถึงการพ้นจากตำแหน่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจ จะต้องพิจารณาทั้งในส่วนของกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง และพระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518 ควบคู่ไปด้วยกันเสมอ โดยเมื่อใดที่เกิดกรณีตามที่กฎหมายได้บัญญัติเอาไว้ไม่ว่าจะเกิดขึ้นในส่วนของกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ หรือในส่วนของกฎหมายว่าด้วยคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจก็ตาม กรรมการรัฐวิสาหกิจผู้นั้นก็จะพ้นจากตำแหน่งกรรมการทันที โดยถือว่าเป็นการพ้นจากตำแหน่งโดยผลของกฎหมาย

2.4 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจ

คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นองค์กรฝ่ายบริหารที่มีอำนาจสูงสุดภายในรัฐวิสาหกิจ ด้วยเหตุนี้ กฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่งจึงกำหนดอำนาจหน้าที่ให้แก่กรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลรัฐวิสาหกิจ โดยอำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้จะแตกต่างกันบ้างเพียงเล็กน้อยตามแต่ละรัฐวิสาหกิจ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะกำหนดอำนาจดังกล่าวไว้คล้ายคลึงกัน¹⁸ เช่น การวางแผนนโยบายและควบคุมดูแลกิจการของรัฐวิสาหกิจโดยทั่วไป ออกระเบียบหรือข้อบังคับเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของรัฐวิสาหกิจ ออกระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการประชุมและการดำเนินการของคณะกรรมการ ออกระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการจัดแบ่งส่วนงานและวิธีการปฏิบัติงานของรัฐวิสาหกิจ ออกระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยการบรรจุการแต่งตั้งพนักงานรัฐวิสาหกิจ ออกระเบียบหรือข้อบังคับว่าด้วยเครื่องแบบพนักงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจไว้ดังต่อไปนี้

¹⁸ พระราชบัญญัติการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค พ.ศ. 2522 มาตรา 17 พระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 มาตรา 23

2.4.1 ด้านนโยบายและแผนงานของรัฐวิสาหกิจ

- 1) รับผิดชอบในการกำหนดเป้าหมายและนโยบาย การบริหารงาน ทั้งระยะยาว และระยะปานกลาง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เสนอต่อกระทรวง เจ้าสังกัดของรัฐวิสาหกิจ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ
- 2) กำกับดูแลให้ฝ่ายบริหารของรัฐวิสาหกิจจัดทำแผนวิสาหกิจ (Corporate plan) ตามเป้าหมายและนโยบายการบริหารที่ได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงเจ้าสังกัด
- 3) กำกับดูแลให้ฝ่ายบริหารของรัฐวิสาหกิจจัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปี (Action Plan) ให้สอดคล้องกับแผนวิสาหกิจ (Corporate plan)

2.4.2 ด้านการจัดการองค์กรของรัฐวิสาหกิจ

- 1) ดำเนินการให้ฝ่ายบริหารของรัฐวิสาหกิจจัดโครงสร้างการบริหารงานที่เหมาะสม จัดวางระบบงานในด้านการบัญชี การเงิน การตลาด การงบประมาณ การพัสดุ และการตรวจสอบควบคุมภายในให้เหมาะสมทันสมัย มีความคล่องตัวในด้านการปฏิบัติงานและมีความเป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น
- 2) พิจารณากลับกรองการแต่งตั้งหรือถอดถอนผู้บริหารระดับสูงและระดับสูงสุด ในรัฐวิสาหกิจก่อนเสนอผู้มีอำนาจพิจารณาแต่งตั้งหรือถอดถอน

2.4.3 ด้านการอำนาจการรัฐวิสาหกิจ

- 1) กำกับดูแลการบริหารงานให้รัฐวิสาหกิจมีรายได้เลี้ยงตนเองและมีผลตอบแทนจากการลงทุน หรือผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ไม่น้อยกว่าที่อัตราที่ทางราชการกำหนด ยกเว้นรัฐวิสาหกิจบางแห่งที่รัฐต้องให้เงินอุดหนุนตามความจำเป็น
- 2) กำกับดูแลให้ฝ่ายบริหารของรัฐวิสาหกิจ ปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐที่กำหนดไว้ ตลอดจนดำเนินการให้มีการปรับปรุงระเบียบการปฏิบัติงานให้คล่องตัวและเป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น
- 3) ศึกษากฎหมาย มติคณะรัฐมนตรีและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่ใช้บังคับกับรัฐวิสาหกิจให้ครบถ้วน ติดตามข้อมูลการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบข้อบังคับเหล่านั้นให้ทันสมัยที่สุด เพื่อจะได้นำไปช่วยรัฐวิสาหกิจในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาการบริหารงานได้อย่างรวดเร็วถูกต้องและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ
- 4) สนับสนุนให้รัฐวิสาหกิจได้เพิ่มบทบาทการดำเนินงานร่วมกับภาคเอกชน และเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามาร่วมดำเนินการในกิจการที่มีลักษณะผูกขาด การร่วมทุนกับเอกชน การทำสัญญาว่าจ้างเอกชนให้ดำเนินการในบางกิจกรรม รวมทั้งกรณีที่รัฐวิสาหกิจมีฐานะ

ทางการเงินดีและมีผลกำไรจากการดำเนินงานสูง สามารถนำเงินส่งคลังได้มากกว่าที่กำหนดไว้
กรรมการมีหน้าที่ดูแลจัดการให้รัฐวิสาหกิจนำเงินส่งคลังเพิ่มขึ้น

2.4.4 ด้านการควบคุมรัฐวิสาหกิจ

1) ควบคุม ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานของรัฐวิสาหกิจให้เป็นไปตาม
นโยบายของทางราชการและแผนวิสาหกิจ รวมทั้งกำกับดูแลให้ฝ่ายบริหารจัดทำรายงานต่างๆ ให้
เสร็จเรียบร้อยภายในระยะเวลาที่กฎหมาย ข้อบังคับและระเบียบของทางราชการกำหนดไว้

2) พิจารณากำหนดมาตรการในการวัดผลการปฏิบัติงาน และอัตราผลตอบแทน
จากการลงทุนหรือผลตอบแทนต่อทรัพย์สินของรัฐวิสาหกิจ เพื่อให้รัฐวิสาหกิจใช้เป็นเป้าหมายใน
การบริหารงาน

3) ติดตามดูแลให้รัฐวิสาหกิจนำเงินส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดินตามที่สำนัก
งบประมาณและกระทรวงการคลังกำหนด หากมีเหตุผลหรือข้อขัดข้องประการใดทำให้ไม่สามารถ
นำเงินส่งคลังได้ตามกำหนด กรรมการมีหน้าที่ดูแลให้ฝ่ายบริหารรัฐวิสาหกิจดำเนินการทำความเข้าใจ
ลงกับกระทรวงการคลัง เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องดังกล่าว

2.4.5 ด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

1) ในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจใหม่ที่มีทุนเรือนหุ้น สามารถถือหรือซื้อขายโดยบุคคล
ซึ่งไม่ได้เป็นส่วนราชการ หรือในโครงการที่ส่วนราชการเข้าร่วมลงทุน ห้ามกรรมการผู้แทน
ภาคีรัฐบาลร่วมซื้อหุ้นในนามของตนเองหรือบุคคลในครอบครัว (สามี ภรรยา บุตร) รวมทั้งห้ามรับ
หุ้นให้เปล่าในฐานะผู้จัดตั้งหรือฐานะอื่น

2) ในระหว่างดำรงตำแหน่งกรรมการ ห้ามซื้อหุ้นของรัฐวิสาหกิจไม่ว่าจะเป็นหุ้น
เก่าหรือหุ้นเพิ่มทุน ไม่ว่าจะเป็นการซื้อและถือหุ้นเพื่อการลงทุนหรือซื้อและขายเพื่อหากำไร และ
ไม่ว่าในราคาตลาดหรือต่ำกว่าในราคาตลาดหรือในราคาที่ตราไว้ (Par Value) ก็ตาม

3) ในกรณีที่มีการให้สิทธิกรรมการซื้อหุ้นหรือให้หุ้นโดยไม่คิดมูลค่าแก่กรรมการ
ให้กรรมการโอนสิทธิให้แก่ส่วนราชการ

4) กรรมการมีหน้าที่ต้องรายงานเรื่องที่เป็นนโยบายหรือเป็นสาระสำคัญให้
รัฐมนตรีทราบ

2.5 ความรับผิดชอบของกรรมการรัฐวิสาหกิจ

ในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะของการเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจ กรรมการทุกคนจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายแต่ละฉบับที่ได้กำหนดเอาไว้อย่างเคร่งครัด และเมื่อใดก็ตามที่กรรมการไม่ปฏิบัติให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายที่กำหนดไว้ หรือมีการใช้อำนาจหน้าที่ไปในทางที่มีชอบ ทำให้เกิดความเสียหายต่อรัฐวิสาหกิจหรือบุคคลภายนอก กรรมการรัฐวิสาหกิจจึงต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นดังกล่าว โดยสามารถแยกลักษณะของความรับผิดชอบของกรรมการรัฐวิสาหกิจออกได้เป็น 4 กรณี คือ (2.5.1) ความรับผิดชอบทางแพ่ง (2.5.2) ความรับผิดชอบทางอาญา (2.5.3) ความรับผิดชอบทางปกครอง และท้ายที่สุด คือ (2.5.4) ความรับผิดชอบวินัย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังต่อไปนี้

2.5.1 ความรับผิดชอบทางแพ่ง

โดยทั่วไปกรรมการรัฐวิสาหกิจจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารจัดการรัฐวิสาหกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต (Duty of Loyalty) และด้วยความระมัดระวัง (Duty of Care) ดังนั้น ถ้ากรรมการรัฐวิสาหกิจคนใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำให้รัฐวิสาหกิจเกิดความเสียหาย กรรมการผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อรัฐวิสาหกิจแห่งนั้นเป็นการส่วนตัว แต่อย่างไรก็ตาม ถ้ากรรมการคนใดได้ดำเนินการไปตามขอบอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายได้กำหนดไว้ แม้ว่าจะเกิดความเสียหายขึ้นต่อรัฐวิสาหกิจก็ตาม กรรมการผู้นั้นก็ไม่ต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัว เพราะถือว่าการดำเนินการดังกล่าวได้ทำไปตามขอบอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนด

สำหรับรัฐวิสาหกิจที่ถูกจัดตั้งเป็นบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด การพิจารณาถึงความรับผิดชอบทางแพ่งของกรรมการรัฐวิสาหกิจ สามารถแยกการพิจารณาออกได้เป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณาถึงความรับผิดชอบทางแพ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และหลังจากนั้นจึงจะทำการพิจารณาถึงความรับผิดชอบทางแพ่งตามพระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 เป็นส่วนที่สอง

2.5.1.1 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1168 กำหนดเอาไว้ว่าในการประกอบกิจการของบริษัท กรรมการจะต้องใช้ความเอื้อเฟื้อสอดส่องอย่างบุคคลค้าขายผู้ประกอบการด้วยความระมัดระวัง และยังสามารถกำหนดให้กรรมการต้องรับผิดชอบร่วมกันดูแลให้กิจการเป็นไปโดยถูกต้อง ดังนั้น ถ้าในการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวของกรรมการเป็นไปโดยไม่สุจริตและทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัท บริษัทจะฟ้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนแก่กรรมการก็ได้ หรือในกรณีที่บริษัท

ไม่ยอมฟ้องร้องกรรมการ มาตรา 1169 ก็ได้กำหนดอำนาจให้ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งคนใดจะฟ้องกรรมการให้รับผิดชอบในค่าเสียหายดังกล่าวก็ได้

2.5.1.2 พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535

พระราชบัญญัติบริษัทมหาชนจำกัด พ.ศ. 2535 มาตรา 85 กำหนดให้กรรมการบริษัทมีหน้าที่ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย วัตถุประสงค์ ข้อบังคับของบริษัทและมติที่ประชุมผู้ถือหุ้น ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและระมัดระวังรักษาผลประโยชน์ของบริษัท หากกรรมการบริษัทไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ดังกล่าวและก่อให้เกิดความเสียหายขึ้น บริษัทก็อาจเรียกให้กรรมการบริษัทชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่บริษัทได้ นอกจากนี้ ผู้ถือหุ้นคนหนึ่งหรือหลายคนซึ่งถือหุ้นรวมกันไม่น้อยกว่าร้อยละห้าของหุ้นที่จำหน่ายได้ทั้งหมด อาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนแก่บริษัทได้ถ้าได้แจ้งให้บริษัทดำเนินการแล้ว แต่บริษัทเพิกเฉยไม่ดำเนินการเรียกชดใช้ค่าสินไหมทดแทนดังกล่าว

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า ในกรณีที่รัฐวิสาหกิจจัดตั้งในรูปแบบของบริษัทจำกัดหรือบริษัทมหาชนจำกัด การปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจจะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น โดยกฎหมายจะกำหนดอำนาจให้ที่ประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น มีอำนาจในการแต่งตั้งและถอดถอนกรรมการรัฐวิสาหกิจ รวมถึงอำนาจที่กำหนดให้ผู้ถือหุ้นสามารถฟ้องกรรมการรัฐวิสาหกิจให้รับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่รัฐวิสาหกิจด้วย ถ้ากรรมการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัท ดังนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจจึงควรระลึกรั้งเสมอว่า ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตและรอบคอบตามวัตถุประสงค์ และข้อบังคับของรัฐวิสาหกิจเป็นสำคัญ

2.5.2 ความรับผิดทางอาญา

การพิจารณาถึงความรับผิดทางอาญาของกรรมการรัฐวิสาหกิจนั้น จะต้องแยกการพิจารณาออกเป็นสองส่วนด้วยกัน กล่าวคือ ในส่วนแรกจะพิจารณาถึงความรับผิดทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา และหลังจากนั้นจึงจะทำการพิจารณาถึงความรับผิดทางอาญาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2502 เป็นส่วนที่สอง

2.5.2.1 ประมวลกฎหมายอาญา

จากการศึกษากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแต่ละแห่ง พบว่าในกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจบางแห่ง กำหนดให้กรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา¹⁹ ซึ่งการที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้มีผลต่อกรรมการรัฐวิสาหกิจ 2 ประการ คือ

1) เป็นบทบัญญัติที่ให้อำนาจกรรมการรัฐวิสาหกิจในการปฏิบัติหน้าที่ เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักข้อหนึ่งในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจขึ้นมา ก็เพื่อจัดทำบริการสาธารณะให้กับประชาชนเป็นส่วนรวมเป็นสำคัญและเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดอำนาจให้แก่กรรมการรัฐวิสาหกิจ (รวมถึงพนักงานของรัฐวิสาหกิจ) มีอำนาจพิเศษบางประการที่อาจจะกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เช่น อำนาจในการทำลายหรือตัดฟันต้นไม้รกไม้²⁰ หรืออำนาจในการเข้าไปในที่ดินหรือสถานที่ของบุคคลใดๆ²¹ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้กรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจ (และพนักงานของรัฐวิสาหกิจด้วย) โดยถ้าบุคคลใดไม่ปฏิบัติตามหรือขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของกรรมการรัฐวิสาหกิจ บุคคลผู้นั้นจะมีความผิดฐานไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา

2) เมื่อกรรมการรัฐวิสาหกิจ (และพนักงานของรัฐวิสาหกิจ) มีอำนาจพิเศษบางประการดังที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้การใช้อำนาจดังกล่าวไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจนเกินไป จึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดให้เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา โดยเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจก็จะมีผลตามประมวลกฎหมายอาญา ในหมวดของความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ซึ่งมีบทลงโทษกำหนดไว้เฉพาะและรุนแรงในกรณีที่เจ้าพนักงานของรัฐกระทำความผิด ทั้งนี้ เพื่อให้การใช้อำนาจดังกล่าวของกรรมการรัฐวิสาหกิจ เป็นไปโดยรอบคอบและได้ระตรองอย่างถี่ถ้วนก่อนที่จะใช้อำนาจเช่นนั้น

2.5.2.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2502

¹⁹ พระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2494 มาตรา 18 พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 27 เป็นต้น

²⁰ พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511 มาตรา 33

²¹ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 34

กรรมการรัฐวิสาหกิจประเภทองค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ซึ่งทุนทั้งหมดหรือทุนเกินกว่าร้อยละห้าสิบเป็นของรัฐ โดยได้รับเงินเดือนหรือผลประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นจากองค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือหน่วยงานอื่นนั้นๆ ที่ไม่มีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา* จะต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายฉบับนี้ ซึ่งได้กำหนดลักษณะความผิดและบทลงโทษเอาไว้ต่างหากจากประมวลกฎหมายอาญา โดยเหตุผลของการตรากฎหมายฉบับนี้ขึ้นมา เนื่องจากรัฐได้ลงทุนจัดตั้งองค์การและหน่วยงานอื่น และในบางกรณีได้เข้าถือหุ้นในบริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล เพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ทุนที่ได้ลงไปหรือหุ้นที่รัฐได้ถือไว้นี้เป็นทรัพย์สินของชาติ และเนื่องด้วยองค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลและหน่วยงานดังกล่าว ไม่ต้องผูกมัดให้ปฏิบัติตามระเบียบของทางราชการ โดยเคร่งครัด หากผู้ปฏิบัติงานไม่อยู่ในข่ายการควบคุมหรือถูกลงโทษอย่างหนักเมื่อกระทำความผิดแล้ว อาจทำให้การดำเนินงานขององค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคล และหน่วยงานประสบความล้มเหลวและเกิดความเสียหายแก่รัฐอย่างร้ายแรง**

จากที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า ถ้ากฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจฉบับใด กำหนดให้กรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว การพิจารณาความผิดในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายของกรรมการก็ต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายอาญา ในหมวดของความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ แต่ถ้ามหากรรมการกฎหมายจัดตั้งรัฐวิสาหกิจแห่งใดไม่ได้กำหนดให้กรรมการรัฐวิสาหกิจเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญาแล้ว การพิจารณาความผิดในการปฏิบัติหน้าที่จึงจะพิจารณาตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2502

2.5.3 ความรับผิดทางปกครอง

พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 มาตรา 5 กำหนดให้รัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้น โดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา หากกรรมการรัฐวิสาหกิจกระทำ

* มาตรา 3 “พนักงาน” หมายความว่า ประธานกรรมการ รองประธานกรรมการ กรรมการหรือบุคคลผู้ปฏิบัติงานในองค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น ซึ่งทุนทั้งหมดหรือทุนเกินกว่าร้อยละห้าสิบเป็นของรัฐ โดยได้รับเงินเดือนหรือผลประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นจากองค์การ บริษัทจำกัด ห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลหรือหน่วยงานนั้นๆ ทั้งนี้ นอกจากผู้เป็นเจ้าพนักงานอยู่แล้วตามกฎหมาย

** โปรดดูเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคุณสมบัติมาตรฐานสำหรับกรรมการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ พ.ศ. 2518

การละเมิดในการปฏิบัติหน้าที่ รัฐวิสาหกิจจะต้องรับผิดชอบต่อผู้เสียหายในผลแห่งละเมิดที่กรรมการได้กระทำไป โดยผู้เสียหายอาจฟ้องรัฐวิสาหกิจได้โดยตรงแต่จะฟ้องกรรมการไม่ได้ แต่ถ้ากรรมการผู้นั้นได้จงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงทำให้เกิดความเสียหายขึ้น มาตรา 8 ก็ได้กำหนดให้รัฐวิสาหกิจมีอำนาจเรียกให้กรรมการรัฐวิสาหกิจชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่รัฐวิสาหกิจได้ โดยให้รัฐวิสาหกิจคำนึงถึงความร้ายแรงแห่งการกระทำและความเป็นธรรมในแต่ละกรณีเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งในกรณีนี้รัฐวิสาหกิจมีอำนาจออกคำสั่งเรียกให้กรรมการรัฐวิสาหกิจผู้นั้นชำระค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวภายในระยะเวลาที่กำหนดได้ โดยถือว่าเป็นการใช้มาตรการบังคับทางปกครองอย่างหนึ่งบังคับแก่กรรมการรัฐวิสาหกิจเพื่อเรียกให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทน

2.5.4 ความรับผิดชอบทางวินัย

พระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบทางวินัยของข้าราชการซึ่งไปปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานที่มีใช้ส่วนราชการ พ.ศ. 2534 กำหนดให้ข้าราชการที่ได้รับมอบหมายให้ไปดำรงตำแหน่งเป็นกรรมการรัฐวิสาหกิจใด ให้ถือว่าการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวนั้นเป็นการปฏิบัติราชการอย่างหนึ่ง ซึ่งหากข้าราชการผู้นั้นกระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตาม ให้ถือว่าเป็นการกระทำผิดวินัยในหน้าที่ราชการ จะต้องได้รับโทษทางวินัยตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการหรือตามกฎหมายว่าด้วยวินัยสำหรับข้าราชการนั้นๆ

จากการค้นคว้าของผู้เขียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจนั้น มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ นับตั้งแต่ที่ได้มีการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจในประเทศไทยขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน ไม่เคยปรากฏว่าได้มีคำพิพากษาของศาลที่ได้ตัดสินคดีเกี่ยวกับความรับผิดชอบของคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้เลย โดยสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควรก็คือ การที่กรรมการรัฐวิสาหกิจปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้รัฐวิสาหกิจเกิดความเสียหาย ทั้งที่มีกฎหมายอยู่หลายฉบับที่กำหนดความรับผิดชอบในกรณีที่กรรมการรัฐวิสาหกิจที่ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเอาไว้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดชอบของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2502 พระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 เป็นต้น จึงเป็นที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาหลักกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของกรรมการรัฐวิสาหกิจในประเทศไทย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีคำพิพากษาของศาลอาญาคดีหนึ่งที่ได้ตัดสินคดีเกี่ยวกับความรับผิดในการปฏิบัติหน้าที่ของกรมการรัฐวิสาหกิจเอาไว้* ในคดีหมายเลขคำที่ 2633/2548 คดีหมายเลขแดงที่ อ.4921/2550 มีข้อเท็จจริงพอสรุปได้ว่า โจทก์ซึ่งเป็นพนักงานในรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งได้ฟ้องจำเลยซึ่งเป็นประธานและกรรมการในรัฐวิสาหกิจแห่งนั้น โดยในคำฟ้องของโจทก์ได้ฟ้องจำเลยว่าได้กระทำความผิดต่อกฎหมายโดยร่วมกันปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบทำให้เกิดความเสียหายแก่โจทก์ จึงฟ้องคดีนี้ต่อศาลเพื่อให้ลงโทษจำเลยตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งศาลได้ตัดสินให้จำเลยมีความผิดตามฟ้องจริง โดยได้ในคำพิพากษาได้วินิจฉัยเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “.....จำเลยที่ 1 กับพวก มีเจตนาไม่สุจริตร่วมกันกลั่นแกล้งโจทก์เป็นเหตุให้โจทก์ได้รับความเสียหาย เป็นความผิดฐานเป็นพนักงานร่วมกันปฏิบัติหน้าที่หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความรับผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐตามฟ้องจริง.....พิพากษาว่า จำเลยที่ 1 ที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 และที่ 5 มีความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2502 มาตรา 11 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 83 จำคุกคนละ 3 ปี.....”

จากคำพิพากษาของศาลอาญาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงถือได้ว่าเป็นคำพิพากษาลำดับสำคัญที่ได้ตัดสินให้กรมการรัฐวิสาหกิจมีความรับผิดตามกฎหมายอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ และแม้ว่าคำพิพากษาลำดับนี้จะเป็นคำพิพากษาของศาลชั้นต้น จำเลยจึงมีสิทธิที่จะอุทธรณ์หรือฎีกาได้ต่อไปตามขั้นตอนและทำให้คดีนี้ยังไม่ถึงที่สุดก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้กรมการรัฐวิสาหกิจทุกคนพึงตระหนักว่า ในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นกรมการรัฐวิสาหกิจนั้น จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด มิฉะนั้น อาจถูกฟ้องร้องและตัดสินให้มีความผิดตามกฎหมายได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในบทนี้สรุปได้ว่า คณะกรรมการรัฐวิสาหกิจถือได้ว่าเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อรัฐวิสาหกิจเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจ เพราะเป็นองค์กรฝ่ายบริหารที่มีอำนาจสูงที่สุดภายในรัฐวิสาหกิจ โดยจะเป็นผู้กำหนดนโยบายการบริหารงานของรัฐวิสาหกิจ และควบคุมกำกับดูแลให้รัฐวิสาหกิจก้าวเดินต่อไปตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงอธิบายประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการรัฐวิสาหกิจโดยละเอียดเป็นเบื้องต้นก่อนที่จะได้ทำการศึกษาถึงประเด็นอื่นๆต่อไป

* รายละเอียดโปรดดูภาคผนวก ก., หน้า 179-192.